

PROČ JSOU ODPOVĚDNÉ INVESTICE DO ZEMĚDĚLSTVÍ DŮLEŽITÉ?

Význam investic do zemědělství v rozvojových zemích - především v Africe - stoupl během uplynulých pěti let na žebříčku politické agendy poté, co byl tento typ investic po tři desetiletí zanedbáván. Stalo se tak mimo jiné z následujících důvodů, kvůli:

- změně v přístupu k oficiálním rozvojovým politikám, především ve Zprávě o světovém rozvoji z roku 2008¹, která identifikovala investice do zemědělství jako jeden z nejeektivnějších způsobů boje s chudobou a hladem,
- krizi cen potravin v letech 2007 – 2008, která přilákala pozornost médií a vysokých politických představitelů k této problematice,
- finanční krizi globálního Severu, jež zvýšila atraktivitu investic do tradičních oblastí, například do půdy a zemědělských komodit,
- dotacím a strategické podpoře biopaliv.

Drobné zemědělství je základem potravinové bezpečnosti v mnoha zemích.² Na celém světě, včetně Severní Ameriky a Evropy, má 94 % zemědělských pozemků rozlohu menší než 5 hektarů; v Asii a subsaharské Africe drobní zemědělci vyprodukují 80 % spotřebovaných potravin.³ V rozvojových zemích jsou drobní zemědělci největšími investory do zemědělství; přispívají 77 % veškerých zemědělských investic v těchto zemích a 85 % v Africe.⁴ Veřejné investice v rozvojových zemích tvoří zbytek (téměř 20 %) a investice ve formě mezinárodní pomoci a přímých zahraničních investic tvoří

pouze zanedbatelnou část (1,4 % a 1,6 %).⁵ Přestože drobní zemědělci patří mezi nejdůležitější investory, jsou zapotřebí investice, které z povahy věci musí přijít odjinud, například investice do infrastruktury, výzkumu a nadstavbových služeb a finančních podpůrných mechanismů. Jedná se o veřejný majetek, kde je investic zoufale zapotřebí k doplnění vlastních investic drobných zemědělců a posílení lokální ekonomiky, zlepšení schopnosti lidí nasytit se a budovat sociální spravedlnost.

Při volání po investicích je nicméně zcela zásadní, aby lidé, kteří dnes půdu, semena, vodu a další produkční zdroje využívají, neztráceli kontrolu nad těmito zdroji. Motivací mnoha investic je totiž dnes touha velkých investorů získat kontrolu nad hodnotnými zdroji. Navzdory nevýznamnému přínosu k celkovým zemědělským investicím se agropodniky díky své moci a vlivu stávají středem zájmu. Z investic se stávají zábory půdy. Lidé jsou vyháněni z pozemků, někdy i násilím, přicházejí o své domovy a živobytí. Zásoby vody jsou spotřebovávány rozsáhlými plantážemi, což také znamená ztrátu živobytí. Trh se semeny je ovládan společnostmi, které se též mohou snažit získat práva na nerostné bohatství a lesní zdroje.

Tento typ investic má často škodlivý dopad na životní prostředí; většinou vyústí v industrializovanou velkovýrobu založenou na monokulturách s vysokým využitím chemických hnojiv a pesticidů a v intenzivní chov dobytka.

Investice s sebou často nesou příslib pracovních míst, ale tento příslib se obvykle nepromění ve skutečnost a práce, která je k dispozici, je nejistá, špatně placená a ve špatných pracovních podmínkách.

Spolu s nárůstem zpráv a případových studií o destruktivních investicích a případech porušování lidských práv je čím dál důležitější ustanovit mezinárodně uznávané principy odpovědných investic v zemědělství. A to nikoliv proto, že tyto principy vyřeší dané problémy. Skutečné účinky budou následovat, pouze pokud se tyto principy integrují do zákonů, vyhlášek a norem profesionálního chování a vlády je budou implementovat a vymáhat a společnosti je budou dodržovat. K tomu ale dojde pouze v důsledku tlaku, mobilizace a akceschopnosti farmářských a spotřebitelských skupin a občanské společnosti jako celku. Principy, ať už jsou jakko-

¹ Světová banka, *World development report 2008: agriculture for development*. Washington DC: World Bank, 2007. http://siteresources.worldbank.org/INTWDRS/Resources/477365-1327599046334/WDR_00_book.pdf

² High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition, *Investing in smallholder agriculture for food security*. Rome: CFS, 2013, p11.

³ High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition, *Investing in smallholder agriculture for food security*. Rome: CFS, 2013, p27-28.

⁴ Lowder et al, *Who invests in agriculture and how much?* ESA Working Paper No 12-09. Rome: FAO, 2012, p15. www.fao.org/docrep/017/ap854e/ap854e.pdf

⁵ *ibid*

liv efektivní a smysluplné, jsou pouhým nástrojem, který je třeba implementovat, abychom se mohli bránit destruktivním investicím.

Jednání o nastolení takových principů v současné době probíhají ve Výboru pro světovou potravinovou bezpečnost při OSN (CFS).

Co je Výbor pro světovou potravinovou bezpečnost (CFS)?

Výbor pro světovou potravinovou bezpečnost je výbor při OSN, který spojuje nejen členské státy, ale též občanskou společnost, soukromý sektor, výzkumné sítě, další orgány OSN a filantropické organizace v nejvyšší mezinárodní platformě, která si klade za cíl potlačení hladu a zajištění potravinové bezpečnosti a výživy pro všechny. Existuje již dlouhou dobu jako výbor v rámci Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO), ale v důsledku celosvětové krize cen potravin, která vyzdvihla nutnost zdokonalení koordinace a řízení v rámci mezinárodního potravinového systému, došlo k jeho reformě.

Výbor pro světovou potravinovou bezpečnost nyní propojuje členské státy Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO), Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj (IFAD) a Světový potravinový program (WFP) a spadá pod Hospodářskou a sociální radu OSN (ECOSOC). Další orgány OSN a jiné meziresortní orgány, například Stálý výbor OSN pro výživu, Speciální skupina OSN pro řešení potravinových krizí a Světová banka, jsou zapojeny do práce Výboru pro světovou potravinovou bezpečnost. Výbor CFS sídlí v Římě v kancelářích Organizace OSN pro výživu a zemědělství.

Od reformy v roce 2009 schválil Výbor pro světovou potravinovou bezpečnost Dobrovolné směrnice pro zacházení s půdou a dalšími přírodními zdroji (VGGT)⁶ a začal pracovat na vytvoření *Globálního strategického rámce pro potravinovou bezpečnost a výživu*.⁷ V dalších dokumentech se zabýval tím, jaké souvislosti s potravinovou bezpečností mají volatilita cen potravin, změna klimatu, systémy sociálního zabezpečení a biopaliva. Kromě současných jednání o principech odpovědných investic do zemědělství Výbor pro světovou potravinovou bezpečnost pracuje na přípravě agendy (*Agenda for Action*) pro potravinovou bezpečnost v situacích dlouhotrvající krize.

Účast občanské společnosti ve Výboru pro světovou potravinovou bezpečnost

Ve Výboru pro světovou potravinovou bezpečnost přijímají finální rozhodnutí členské státy, což je pochopitelné, jelikož nesou odpovědnost za jejich implementaci. Občanská spo-

lečnost spolu s dalšími výše uvedenými skupinami však patří mezi plnohodnotné účastníky Výboru pro světovou potravinovou bezpečnost a je součástí jednání, pracovních skupin a řídicích orgánů. V současné době se jedná o unikum v rámci systému OSN, přestože některé orgány OSN projevíly zájem převzít od Výboru pro světovou potravinovou bezpečnost tento model spolupráce.

Občanská společnost organizuje svou účast skrze Mechanismus občanské společnosti (CSM). Mechanismus CSM umožňuje zapojení občanské společnosti v rámci Výboru pro světovou potravinovou bezpečnost skrze sdílení informací mezi sítěmi občanské společnosti a konzultační služby v souvislosti s tématy, kterými se Výbor pro světovou potravinovou bezpečnost zabývá. Díky CSM se mohou občanská sdružení případně podílet na společných pozicích a představit různé návrhy v případě, že nedošlo ke konsenzu.

Mechanismus občanské společnosti je uspořádán ve vztahu k zájmovým skupinám a regionům. Zájmové skupiny zahrnují farmáře, rybáře, lidi bez půdy, původní obyvatelstvo, zemědělské pracovníky, chudé městské obyvatele, ženy, mládež a nevládní organizace. Zástupci zájmových skupin a regionů vytváří koordinační výbor, který Mechanismus občanské společnosti řídí. Současně jsou vytvořeny pracovní skupiny v souvislosti s procesy, na kterých Mechanismus občanské společnosti pracuje, včetně pracovní skupiny pro investice do zemědělství, která zastřešuje zapojení občanské společnosti do vyjednávání o daném tématu. Tato pracovní skupina je přístupná všem v rámci Mechanismu občanské společnosti, kdo mají zájem sledovat dané téma a podílet se na tvorbě příspěvků Mechanismu občanské společnosti při vyjednávání. Tuto pracovní skupinu v současné době vede Djibo Bagna, prezident západoafrické regionální sítě farmářů (ROPPA).

Mechanismus občanské společnosti má webové stránky www.csm4cfs.org a pracovní skupinu pro investice do zemědělství lze kontaktovat na adrese csm.ag.investment@csm4cfs.org.

Sporné principy: Principy pro odpovědné investice do zemědělství – PRAI nebo rai

Smysluplné principy pro odpovědné investice do zemědělství, účinně implementované, by mohly přinést výhody miliardám lidí, ale mohou také ohrozit dohody v hodnotě miliard dolarů. Proto se jedná o velmi politizované a sporné téma. Nemělo by nás tedy překvapit, že ve skutečnosti existují protichůdné soubory principů.

V roce 2009 vydala Světová banka sedm Principů pro odpovědné investice do zemědělství (představované jako PRAI nebo RAI).⁸ Tyto principy byly schváleny Organizací OSN pro

⁶ V angličtině *Voluntary guidelines on the responsible governance of tenure of land, fisheries and forests in the context of national food security*. Dostupné na: www.fao.org/nr/tenure/voluntary-guidelines

⁷ <http://www.fao.org/cfs/cfs-home/global-strategic-framework/en/>

⁸ FAO, IFAD, UNTAD & World Bank, *Principles for responsible agricultural investment that respects rights, livelihoods and resources*. 2010 http://siteresources.worldbank.org/INTARD/214574-1111138388661/22453321/Principles_Extended.pdf

výživu a zemědělství (FAO), Mezinárodním fondem pro zemědělský rozvoj (IFAD) a Konferencí OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD). Byly publikovány počátkem roku 2010 a poté předány ke schválení Výboru, který je zamítl.

Zdá se, že principy RAI jsou v pořádku a vyjadřují názory, s nimiž nelze nesouhlasit, ale jsou dosti vágní a žalostně neadekvátní, co se týče záborů půdy. Tyto principy nejsou založeny na lidskoprávních zákonech a ani se nezmiňují o odpovědnosti či závazných právních nástrojích, jelikož jsou koncipovány čistě jako principy zamýšlené pro firemní samoregulaci. Jsou založené na předpokladu, že investice znamenají rozsáhlé investiční projekty velkých agropodniků a nikoliv podporu drobných zemědělců; též předpokládají, že investice by měly být vždy žádoucí a nikdy by se neměly odmítat.

Vyjednávání o principech zodpovědných investic ve Výboru pro světovou potravinovou bezpečnost bylo vyhlášeno poté, co Výbor odmítl akceptovat principy RAI formulované Světovou bankou. Tyto principy se začaly označovat malými písmeny „rai“, aby se odlišily od ostatních. Takto formulované principy „rai“ Výboru pro světovou potravinovou bezpečnost ve svých podmínkách uvádějí, že budou „nadstavbou“ Dobrovolných směrnic pro zacházení s půdou a Dobrovolných směrnic pro realizaci práva na potraviny. Principy RAI pouze „vezmou v potaz“. Některé země, které se účastní vyjednávání, se však snaží prezentovat principy RAI jako základ pro vyjednávání a chápou principy rai pouze jako jejich zdokonalení. Tomu se však občanská společnost a jiné skupiny silně brání.

Současná jednání o principech rai

Rozsah kompetencí pro odpovědné investice do zemědělství, o nichž vyjednává Výbor pro světovou potravinovou bezpečnost, určuje, že principy budou hodnotit investice s ohledem na potravinovou bezpečnost a výživu a naplňování práva na potraviny. To je zásadní posun od obchodních principů, pro které byl vždy rozhodující zisk. Též bylo uvedeno, že principy budou brát v úvahu všechny typy investic do zemědělství včetně všech investic týkajících se „drobných producentů“⁹

Jednání začala v listopadu 2012 a očekává se, že budou dokončena do října 2014, kdy mohou být dojednané principy prezentovány na plenárním zasedání Výboru pro světovou potravinovou bezpečnost ke schválení. V srpnu 2013 došlo k projednání konceptu „nulové pracovní verze“ a v současné době se projednává první plná pracovní verze.

Struktura současné pracovní verze je uvedena níže. U každého principu se uvádějí vysvětlující odstavce „odůvodnění“, „cíle“, a „uplatnění“.

⁹ CFS, 39. zasedání: Řím, Itálie 15.-20. října 2012: finální zpráva. Rome: CFS, p18. www.fao.org/fileadmin/user_upload/bodies/CFS_sessions/39th_Session/39emerg/MF027_CFS_39_FINAL_REPORT_compiled_E.pdf

Základní nástin pracovní verze principů rai s datem 4. července 2013

I. Část: potravinová bezpečnost, výživa a udržitelný rozvoj

Potravinová bezpečnost a výživa a progresivní uplatňování práva na dostatečné množství potravin v kontextu národní potravinové bezpečnosti:

1. Princip

Odpovědné investice do zemědělství:

- zkvalitňují potravinovou bezpečnost a výživu pro všechny,
- přispívají k progresivnímu uplatňování práva na dostatečné množství potravin v kontextu národní potravinové bezpečnosti.

Ekonomické a sociální otázky

2. Princip

Odpovědné investice do zemědělství:

- vytvářejí pozitivní sociální a ekonomické dopady na všechny, ženy i muže,
- dodržují mezinárodně uznávaná pracovní práva,
- odrážejí Dobrovolné směrnice pro zacházení s půdou a dalšími přírodními zdroji.

Životní prostředí, přírodní zdroje a změna klimatu

3. Princip

Odpovědné investice do zemědělství:

- využívají, vyvíjejí a regenerují přírodní zdroje udržitelným způsobem,
- přispívají ke zmírnění změny klimatu a přizpůsobení se této změně.

Kulturní témata

4. Princip

Odpovědné investice do zemědělství:

- respektují kulturní dědictví, krajinu a tradiční znalosti,
- jsou považovány místními a zainteresovanými aktéry za legitimní.

Role a povinnosti

Státy

Investoři

Výzkumné a vzdělávací instituce, neziskové organizace, mezivládní a regionální organizace a bilaterální dárci a nadace

II. Část: Veřejná správa a odvolací mechanismy

Veřejná správa a rozhodovací procesy

5. Princip

Odpovědné investice do zemědělství jsou:

- implementovány na základě předchozího svobodného informovaného souhlasu (FPIC) těch, jichž se primárně dotýkají,
- podporovány dobrým vládnutím.

Odvolací mechanismy

6. Princip

Odpovědné investice do zemědělství jsou doprovázeny:

- nediskriminačním přístupem k justičním odvolacím mechanismům,
- spravedlivými a účinnými správními a soudními nápravnými opatřeními.

Role a povinnosti

III. Část: Koherence politik a rozvoj sektoru

7. Princip

Odpovědným investicím do zemědělství se dostává podpora v podobě politik, zákonů a nařízení, které:

- jsou ve vzájemném souladu,
- řeší veškeré aspekty odpovědných investic, které jsou popsány v tomto dokumentu.

Role a povinnosti

IV. Část: Přezkumné mechanismy a zodpovědnost

8. Princip

Odpovědné investice do zemědělství se zakládají na nezávislých, transparentních a participačních vyhodnoceních jejich potenciálních dopadů na potravinovou bezpečnost a výživu, životní prostředí, populaci, ekonomiku a kulturu. Ty se provádějí před každým investičním projektem, v průběhu i po něm v rámci mechanismů pro pravidelný přezkum.

Všichni účastníci angažovaní v zemědělských investicích nesou zodpovědnost za svá rozhodnutí, jednání a případné dopady.

Role a povinnosti

Pozice občanské společnosti

Při vyjednávání o principech rai je pro občanskou společnost je důležité, aby:

- byly silně zakotveny v mezinárodním lidskoprávním rámci,
- upřednostňovaly investice směřované na podporu drobných producentů a hájily práva komunit, včetně
 - bezpečnosti držby pozemků, vody, lesů a rybolovných oblastí pro drobné pěstitele
 - zabezpečení udržitelného přístupu a kontroly nad vstupními zdroji, kapitálem, občanské vybavenosti, vědomostem a technologiím pro drobné pěstitele,
- podporovaly odolné místní potravinové systémy a stimulovaly venkovské ekonomiky,
- upřednostňovaly veřejné a domácí investice do zemědělství a pro rozvoj zemědělství,

- rozlišovaly různé druhy investičního kapitálu (lidský, sociální a environmentální i ekonomický) a podporovaly udržitelné zacházení se zdroji,
- byly založeny na předchozím svobodném informovaném souhlasu všech účastníků, především pak komunit, jichž se tyto investice dotýkají – zapojení účastníků nesmí být pouhou formalitou: musí začít od úvahy o investičním projektu a zahrnovat právo odmítnout a zastavit investici,
- si osvojily přístup, který zohledňuje gender a věnuje zvláštní pozornost potřebám žen, které produkují potraviny,
- vyžadovaly nezávislé, inkluzivní, transparentní a odpovědné mechanismy pro pravidelný přezkum investic spolu s férovými a účinnými nápravnými opatřeními,
- měly jasno v otázkách rolí a povinností,
- měly jasnou vizi pro implementaci.

Současná pracovní verze již dosáhla mnohého, stále však zůstává dost práce. V případě zájmu o zapojení do postupu občanské společnosti ohledně vyjednávání, kontaktujte csm.ag.investment@csm4cfs.org a cso4cfs@gmail.com

Autor: Jean Blaylock (UK Food Group)

Editace: Dagmar Milerová Prášková

Překlad: Dagmar Pegues

Vydavatel: Pražský institut pro globální politiku – Glopolis, o.p.s.

Grafický design: www.creativeheroes.cz

Praha, říjen 2013

© **Copyright 2012**

Pražský institut pro globální politiku – Glopolis, o.p.s.
Soukenická 23
110 00 Praha 1
Tel./fax: +420 272 661 132
www.glopolis.org

europAfrica
Towards Food Sovereignty

Publikace vyšla s finanční podporou Evropské unie v rámci projektu EuropAfrica: Towards Food Sovereignty. Obsah publikace nemusí vyjadřovat stanoviska sponzorů a nezakládá odpovědnost z jejich strany.